

સમકાલીન ભારતીય કવિતા : આપણી વાત આપણી રીતે

સિતાંશુ યશસ્વન્દ્ર

લેખાંક-૧૪

બંગાળી ભાષાના સર્જકતાસભર લેખક સુનીલ ગંગોપાધ્યાયની કવિતા, ‘નીરાને આજે જરા ઠીક નો’તું’ વિશેનો ‘પરબ’માં આ ત્રીજો અને છેલ્લો લેખ છે. પહેલો લેખ વિશેષપણે એ કવિ અંગે અને બીજો વિશેષપણે કૃતિના અનેક સંદર્ભો અંગે હતો. આ લેખ સવિશેષપણે એ કાવ્યકૃતિ અંગે છે. ત્રણે લેખોની પારસ્પરિકતા ઉચિત રીતે રચાઈ છે કે કેમ, એ અલબત્ત દરેક વાચક પોતે નક્કી કરે!

*

થોડીક વાત એવી પારસ્પરિકતા અંગે : કવિજીવન વિશે જેને અપાર કુતૂહલ હોય, કૃતિની રચના જે સમયમાં થઈ હોય એ સમયના સમાજ બાબત જે બને તેટલી માહિતી મહેનત કરીને મેળવી લેતો હોય, પણ કૃતિના રસધ્વનિને પામવા માટે કૃતિનાં પડેપડમાં પેસી, એની ભીતર વસી, ત્યાં તલ્લીન થવા અંગે જે ભીરુ હોય, એવા વાચક/વિવેચકને કેવો કહેવો? તો કે’ એ એક એવા મીડિયા એક્સપર્ટ જેવો લાગે જે સાંજ પડ્યે થોડીક ભૂખ લાગે ન લાગે ત્યાં ઈન્ટરનેટ પર જઈ શહેરના સારામાં સારા રેસ્ટરાંનું નામ-સરનામું અને કસ્ટમર્સ-કોમેન્ટ્સ શોધી લાવે; શહેરના જુદા જુદા રસ્તે થઈ, ફાંકડી શોફરડ્રિવન કારમાં બેસી, બધું જોતો જોતો ત્યાં સુધી પહોંચે; થોડી વારે બારી પાસેનું સારું ટેબલ મેળવી ત્યાં બેસી એપિટાઈઝરનો મોટો ગ્લાસ ગટગટાવી જાય, પછી વેઈટરને બોલાવી, બિલ ચૂકવી, કારમાં બેસી એ જ રસ્તે પાછો રવાના થાય! ભોગવ્યાપાર ભૂલી જાય!

વિષ્ણુના વામનાવતાર સંદર્ભે આવા વાચકને કેવળ-વામન-વાચક પણ કહી શકાય. કેમ કે એ ફક્ત બે પગલાંનો પ્રવાસી બને છે. કવિ-જીવનના અભ્યાસનું પહેલું પગલું એ ઉમંગથી ભરે; કૃતિસંદર્ભે સમાજના અભ્યાસનું બીજું પગલું પણ શ્રમ ઉઠાવીને એ ભરે. પણ પેલું ત્રીજું પગલું ન ભરે. કૃતિના પોતાના આવાસમાં જે એને લઈ જઈ વાચકને ભાવકમાં પલટી નાખતું, વામનનું રૂપાન્તર વિરાટમાં કરી આપે, એવું ત્રીજું પગલું જો એ ન ભરે, તો એ વાચક કૃતિના એક સપાટ વાચન આગળ અટકી જાય. અને કવિતા પોતાનું સકલ લાવણ્ય પોતાના પરિસર સુધી જ પહોંચી શકતા વામન-વાચક સામે નહીં, પોતાના અંતઃપુરમાં પધારતા વિરાટ-ભાવક માટે જ પ્રગટ કરે છે. કૃતિ સુધી પહોંચવા માટે ભલે આગલાં બે પગલાં ઉપયોગી હોય, કૃતિનો પોતાનો રસધ્વનિ તો વાચકનાં એ બે વામન-પગલાંથી સાવ અલગ એવું ત્રીજું, પેલું ભાવકનું વિરાટ-પગલું જ

સંપડાવી આપે. અને, સામી તરફ, કલાકૃતિનો આસ્વાદ વામન મનુષ્યને એની પોતાની વિરાટતા સુધી લઈ જાય.

એવો સર્જક-સમોવડ ભાવક કાવ્યકૃતિના પડેપડમાં પેસી, એના રસધ્વનિને વિગલિતવેદાન્તરે જાણી-માણી શકે. કવિના જીવન પર ધ્યાન આપતું કવિચરિત્રનિષ્ઠ ‘બાયોગ્રાફિકલ ક્રિટિસિઝમ’ ભલે અજમાવીએ, રચનાને સમકાલીન સમાજને તપાસતા ‘સોશિયોલોજિકલ ક્રિટિસિઝમ’નો પ્રયોગ ભલે કરીએ, પણ બંનેને જાણ્યા પછી ભૂલી શકવાનું કૌવત કેળવી, વિગલિતવિદ્યાન્તરે, કૃતિને પામવાનું કામ ચૂકવા જેવું નથી. સુનીલ ગંગોપાધ્યાયની કૃતિને, આગલા બે અંકોમાં કરેલી પૂર્વતૈયારી પછી, હવે તલ્લીનતાથી જાણીએ-માણીએ.

*

એક ભીનેવાન છોકરી, જે કોલેજ-યુનિયનની ઝુંબેશોમાં ઝંપલાવે છે અને જે એક છોકરાની ગર્લ-ફ્રેન્ડ છે અને જે એ છોકરાને એના ત્રણ ભાઈબંધોની દેખતાં એક સીડી ઉપર ઊભી ઊભી થોડો ખખડાવી નાખી શકે છે, એ હવે માંદી પડે છે. એના ખબર એના બૉય-ફ્રેન્ડને મળે છે. ને આ રચના શરૂ થાય છે.

કાવ્યનો ઉપાડ વિલક્ષણ છે. ‘કલકત્તાનાં લોકોનાં મન બહુ બેચેન બની ઊઠે છે / જ્યારે નીરા માંદી પડે છે ને, ત્યારે.’ નીરાનો પેલો દોસ્ત આ વાત આપણને કહે છે. એ વાત જે રીતે કહેવાઈ છે એને સાંભળો તો સહેજ હસવુંયે આવે ને વિચારમાંયે પડી જવાય. હસવું એ આવે કે આ કોણ છોકરો આવી સાવ બાલિશ જેવી વાત કહે છે? એક છોકરી માંદી પડે એમાં આખું કલકત્તા તે કંઈ બેચેન બની ઊઠે? — એમ લાગતાં જરા હસવું આવે. છોકરો થોડોક ગમી પણ જાય! બાલિશ! હી ઈઝ ઈન લવ, આપણે મનોમન કહીને થોડું હસી લઈએ. વાત પૂરી.

પણ પછી સહેજ વિચારમાં પડી જવાય — કોઈ માંદું પડે તો આપણને શું થવું જોઈએ? રાજકપૂરની એક ફિલ્મમાં દેખાડાયું છે એવું, આખરી માંદગીમાં પડેલી નાયિકાને બે હાથમાં ઊંચકી, હવે સાધનવિહીન થયેલો નાયક એક ખાલીખમ, ભૂતિયા લાગતા શહેરમાં ઊંચાં મકાનો વચ્ચે એકલો પોકારો કરે છે. એ ફિલ્મ યાદ આવે, આવા સવાલો થાય, તો એને વેદાન્તર ગણવું કે ભાવશબલતાનાં નિમિત્ત ગણવાં?

*

‘ફિલમની વાત છોડો, વાત સ્પષ્ટ છે. આ કાવ્યપંક્તિઓમાં તો નર્યો ‘વૃત્તિમય ભાવાભાસ’ છે, બલ્કે આ આખી કવિતામાં’, એવું કોઈ વિદગ્ધ વાચક કહે. કાવ્યશાસ્ત્રીય રીતે એમનો મુદ્દો સાચો છે. ટેક્ટનિકલ પોઈન્ટ છે. નીરાનો પ્રેમી દોસ્ત, પોતાના મનોભાવોનું મિથ્યા આરોપણ કલકત્તા શહેર પર કરે છે, એમ એ વાચક કહી શકે. નીરાની માંદગીના ખબર મળ્યે, એ નવયુવકને જે બેચેનીનો ભાવ થયો હશે, એ ભાવ આખું કલકત્તા અનુભવે છે, એવો આભાસ એ યુવકને થયો લાગે છે. ‘આખું આભ રડે છે,’ એમ કોઈ કહે, એવો. આ એક કાવ્યદોષ ગણાય, એમ એ વાચક કહી શકે. ટેક્ટનિકલી એ નિષ્ણાત સાચો ગણાય.

પણ કવિતા, બલ્કે કલામાત્ર, એક અજાયબ કામ કરી શકે છે. ટેક્નીકની મદદથી કલા ટેક્નીકને ઓળંગી શકે છે. આ કાવ્યમાં એવું બને છે કે કેમ, એ જોઈએ.

*

નીરા માંદી પડી, એ જાણ્યા પછી આખા કલકત્તાને શું થાય, એની વાત પેલા દોસ્તે એક સીધા વિધાન વડે કહી એ પછીની તરતની પંક્તિઓમાં એ જ વાત એક કલ્પન વડે કહેવાઈ છે. એ દશ્ય-શ્રાવ્ય કલ્પન જોઈએ:

‘સૂરજ આથમ્યા પછી, નીઓન લાઈટો, એ બધી અચાનક
ઝળહળી ઊઠે એ પહેલાં,
ઝબાઝબ પૂછપરછ કરે છે :
હવે નીરાને જરા ઠીક લાગે છે ને?’

-- મહાનગરની ઊંચી ભીંતો ઉપરની તોતિંગ જાહેરાતો મોડી સાંજે પણ ઉપભોક્તાઓની નજર ખેંચે એ વાસ્તે એમને નિયોન ટ્યૂબલાઈટોના વાંકવળાંક વડે લખવામાં આવે છે, એ સહુએ જોયું હશે. પહેલી વાર કોઈ પણ ટ્યૂબલાઈટ ચાલુ થાય ત્યારે (લાઈટ બલ્બથી અલગ રીતે) એ ચાર-છ વાર ઝબકારા મારે. એ વાતનો આ કૃતિગત પાત્રે (‘કશ્ચિત્ બંગે’) અને કૃતિના કવિએ વિલક્ષણ વિનિયોગ કર્યો છે : સામસામેનાં, પાસપાસેનાં મકાનોની દીવાલો પર અને કલકત્તાના રસ્તાઓ પરની આ નિયોન લાઈટો સાંજના આવતા અંધારામાં જેવી સ્વિચ ઓન થાય છે કે તરત પહેલું કામ આ કરે છે : એ બધી અચાનક ઝળહળી ઊઠે એ પહેલાં, /ઝબાઝબ પૂછપરછ કરે છે : હવે નીરાને જરા ઠીક લાગે છે ને?’ – આવા માયાળુ શહેરમાં રહેવું કોને ન ગમે? – કે આવા કેરિન્ગ કલ્ચરમાં, સમસંવેદનશીલ સંસ્કૃતિમાં?

એ ખરું, પણ આખું કલકત્તા કંઈ એવું માયાળુ નથી. ટ્યૂબલાઈટોના કલ્પન પછી, નવી કડીમાં આ કાવ્યકૃતિમાં આવતાં બે કલ્પનો ધ્યાનથી જોવા જેવાં છે :

‘ચર્યના ટાવર પરનું ઘરડું ઘડિયાળ,
પેલી દુકાનની રતુંબડી ઝાંચ,
એ બધાંને, જોકે, જાણ છે કે નીરાને આજે હવે સારું છે.’

-- આ ત્રણ પંક્તિઓ વ્યંજનાનાં એક પર એક એમ ઘણાં પડ ધરાવતી જણાય છે. નીરા રહે છે એ વિસ્તારનું કલોક ટાવર, એનું ‘ઘરડું ઘડિયાળ’ આવી માંદગીઓથી પરિચિત છે. ઘરનું ઘરડું માણસ જાણકારીપૂર્વક કહે કે ‘હશે, નીરા જરા માંદી પડી છે એમાં એકદમ ગભરાઈ જવા જેવું નથી, સાજી થઈ જશે, થોડા દિવસોમાં’. એવો એનો એક અર્થ.

અને ‘ઘરડા ઘડિયાળે’ એવું કહ્યા પછીની પૂરી છ પંક્તિઓની એક આખી કડી નીરા સાજી થઈ ગયાના આખા કલકત્તાના અને નીરાના પેલા દોસ્તારના આનંદ આનંદની કડી છે : ‘પછી બકુલ ફૂલોની તીવ્ર ગંધ આવતીકને કહી જાય છે/ નીરા આજે તો ખુશ છે. / ઘેલા જેવો થઈને પવન આખા આકાશમાં અચાનક વાવા લાગે છે, /અસ્તવ્યસ્ત વગાડતો જતો બાવરા ઘંટોને, /ને કલકત્તાના લોકો હોઠને ખૂણે જરા હસતા જાણી લે છે / કે નીરા આજે ઘણે વખતે થોડો વોક લેવા બહાર નીકળી છે.’ આપણી નજર સામે બધું જીવતું જાગતું થઈ

જાય છે! મંગલ મંગલ!

-- અહીં જો આ કૃતિ સમાપ્ત થતી હોત તો કેવી લાગત, એ વાચક નક્કી કરે. પણ નથી થતી. બલકે એમાં કશુંક એવું અજંપો વધારનારું બને છે જેથી 'આ શામળા રીસાળ શહેરને એક ભારે અસુખ ઘેરી વળે છે.' એવું તે શું બને છે, આ કાવ્યમાં, કલકત્તામાં અને પેલા નવયુવકના મનમાં, એ જોતાં પહેલાં આ બે કલ્પનો (ઘડિયાળ અને દુકાનનાં ચિત્રો)-ને હજી વધારે ઝીણવટથી જોઈએ.

નીરાની માંદગીએ એના દોસ્તના મનમાં અને આખા કલકત્તામાં જે અજંપો અને ચિંતા ફેલાવ્યાં છે, એ સામે આશ્વાસન આપતી વાત કોણ કરે છે? ઘરડું ઘડિયાળ અને રતુંબડી ઝાંચ. આ બે વિશેષણોની પસંદગી સુનીલ ગંગોપાધ્યાય જેવા ઉત્તમ કવિ કેમ કરતા હશે? જોઈએ. કેમ કે વિશેષણ તો કવિઓની કસોટીનો પથ્થર છે!

તો આ બે વિશેષણો, 'ઘરડું' અને 'રતુંબડી' અહીં શું કરે છે? વિશેષ્ય નામોમાં પહેલી નજરે જે દેખાય એથી કશુંક વધારે કે જુદું દેખાડવા માટે? ઝીણી નજરે જોતાં દેખાય કે બંને વિશેષણો એક રીતે પરસ્પરવિરોધી છે : ઘડિયાળ ઘરડું છે અને ઝાંચ (પ્રકાશનો રંગ) રતૂમડો છે. બંનેની બીજી એક એક વિશેષતા છે : ઘડિયાળ 'ચર્યના ટાવર પરનું' છે (બીજું પણ હોઈ શકત, પણ નથી) અને રતુંબડી ઝાંચ 'પેલી દુકાનની' છે. કાવ્યરચના કાળજીપૂર્વક કહે છે કે ઘરડું ઘડિયાળ ચર્યના ટાવર પર છે. રતુંબડી ઝાંચ પેલી દુકાનની છે. એ બે આશ્વાસન આપે છે કે 'નીરાને આજે હવે સારું છે.' કાવ્યની એક કડી ત્યાં પૂરી થાય છે, પણ કાવ્ય તો આગળ વધે છે. અને આગળ જતાં આ બંનેએ આપેલી ખુશખબર ખોટી નીકળે છે. કેવી ? તે આપણે જોઈશું.

પણ સુનીલ ગંગોપાધ્યાય જેવા સમર્થ અને સચેત કવિ આ રીતની વિશેષણો અંગેની ચોકસાઈ અમસ્તી ન કરે. ઘડિયાળ શા માટે ઘરડું અને ચર્યનું? પ્રકાશ શા માટે રતુંબડો અને દુકાનનો? 'નીરાની માંદગી' અંગેના અજંપા બે સ્થળે છે : દોસ્તના પર્સનલ/અંગત છે અને કલકત્તાના પબ્લિક/જાહેર છે. નીરાની રુગ્ણતાની જાણ થતાં ઊપજેલા એ ભારે અજંપા, એક કડી પૂરતા તો આ બે 'એજન્સી' બાજુએ મુકાવે છે : આ ચર્ય અને પેલી દુકાન.

ચર્ય અને દુકાન, પોતાના કોન્સોલિન્ગ બેલ્ટોલિન્ગ કહેતાં આશ્વાસક ઘંટારવથી અને ડિસ્ટ્રેક્ટિંગ લાઈટ્સ કહેતાં બેધ્યાન કરી દેતી રોશનીથી થોડી વાર (આ કૃતિમાં એક આખી કડી ભરીને) નીરાના દોસ્તને અને નીરાના કલકત્તાને મનાવી લે છે કે નીરાને હવે સારું છે.

પણ, સુનીલ ગંગોપાધ્યાયનું આ કાવ્ય અવિસ્મરણીય બન્યું છે કેમ કે છ પંક્તિની એક આખી કડીના અવકાશ પછી ફરી એ કાવ્ય આગળ વધે છે -- જાણે એ કડીના માહોલને (એના આશ્વસ્તપણાને) ઈરેઝ કરી નાખતું. સુનીલની આ કવિતા જેટલી લેખન દ્વારા પ્રગટે છે, એટલી જ આ વિલેખન, ઈરેઝર, દ્વારા પ્રગટે છે.

*

એ વિલેખન લેખન કઈ રીતે થયું છે, એ જોઈએ. પેલી છ પંક્તિઓની કડીનો આશ્વસ્ત, આનંદી માહોલ, ચર્ય અને દુકાનનો દોરવાયો, હજી ચાલતો જ હતો ત્યાં આ

નવી કડી, ‘પણ’-ના પ્રક્ષેપવાળી, અચાનક શરૂ થઈ જાય છે :

‘પણ જ્યારે આકાશ પર વાદળ છવાઈ જાય છે ત્યારે આ શામળા રીસાળ શહેરને એક ભારે અસુખ ઘેરી વળે છે, રસ્તાઓનાં જંકશનો પર અચાનક થઈ ગયેલા ટ્રાફિક જામ વેપારધંધાની તો મઝા જ તોડી પાડે છે. કાળા પડી ગયેલા ચહેરાઓવાળા લોકો રેસ્ટોરન્ટો તરફ દોડે છે.’

વાત હવે એટલેથી અટકતી નથી. નીરાના દોસ્તનો ‘ભાવાભાસ’ અને નીરાની કવિતાના કવિનું ‘ભાવસત્ય’ બંને એકાકાર થઈને આગળ વધે છે અને કવિતાને આગળ વધારે છે. બંને પોતપોતાની રીતે, પોતપોતાના સ્વરોમાં (આશ્વાસને વામન રાખવા ધારેલા, પણ આ ફરી જાગેલા અજંપાએ વિરાટ બનાવેલા) ભાવકને કહે છે:

‘આખા કલકત્તામાં ક્રોધ અને દુઃખ વ્યાપી વળે છે.
હુલ્લડો અને હડતાળો શરૂ થઈ જાય છે.
બધું જ આમ તો ઊલટપાલટ થઈ જશે.
ટેલિફોન કચેરી અને પોસ્ટઓફિસ ભડકે બળશે
લોકો તત્કાળ સ્ટ્રાઈક જાહેર કરશે
પોતાના હૃદયના ધબકારા અંગે પણ.’

બીજું કોઈ ભલે એ ન જાણે, ઘરનું ટાવર અને રતુંબડી ઝાંચવાળી દુકાન ભલે એ ન કહે, પણ નીરાને ચાહનારો એનો દોસ્ત કહે છે કે આ ન ટળેલા અજંપાની ‘મને તો ખબર પડે જ ને!’

‘હું તો ભયથી કાંપી ઊઠું છું,’
મને તો ખબર પડે જ ને,
તરત જ હું તો જઈને પૂછી લઉં છું :
નીરા, આજે તારો મૂડ ઠેકાણે નથી?’

ઓગણીસમી સદીનો ગાલિબ આવી જ કોઈ રુગ્ણાવસ્થા પોતાની આસપાસ અને અંદર, પોતાના પ્રિય દિલ્લીમાં જોઈને પૂછી ઊઠ્યા હતા : ‘આખિર ઈસ દર્દ કી દવા ક્યા હૈ?’

રુગ્ણતાથી ઘેરાયેલા છતાં અજાણ્યા થઈ રહેતા અનુકંપાવિહીન આપણા સમયમાં સુનીલ જેવા જાગતા કવિ પોતાના અલગ ઐતિહાસિક સમય અંગે ગાલિબ પૂછે એથી અલગ રીતે સવાલ કરે છે. જોકે જવાબ એથી સાવ જુદો આપતા નથી. નીરાનો દોસ્ત ‘તરત જ જઈને’ નીરાની નિકટ પહોંચે છે અને આખા કલકત્તાને કેઓસથી, ‘લોકો તત્કાળ સ્ટ્રાઈક જાહેર કરે], પોતાના હૃદયના ધબકારા અંગે પણ’, એવી વિનાશક સ્થિતિથી સહુને બચાવવાનાં છે. નીરાને દિલ્હાડીને ચાહતો દોસ્ત આખા કલકત્તામાં એકલો જ જાણે છે કે પ્રોબ્લેમ ક્યાં છે? દેખીતી સમસ્યા એ છે કે નીરા માંદી છે. પણ એના મૂળમાં કારણ એ છે કે નીરાનો મૂડ ઠેકાણે નથી. એટલે શું એ તો સુનીલ ગંગોપાધ્યાય પણ ચોકસાઈથી કહી ન શકે. મારી તો વાત જ જવા દો. પણ અંદાજ આવે, સહુને, કે શા માટે આ આપણા દરેકના કલકત્તામાં નીરાનો મૂડ ઠેકાણે નથી, આજે. પેલો એકલો જાણે છે, યુવાપ્રેમ. નીરા

અને એના બોયફ્રેન્ડ વચ્ચેનો યુવાપ્રેમ. દોસ્ત તો નીરાને એટલું જ પૂછે છે : ‘નીરા, આજે તારો મૂડ ઠેકાણે નથી?’ – નીરા એ સવાલનો અર્થ, બલ્કે મર્મ સમજી ગઈ હશે. એટલે જ તો પેલો એને વીનવે છે:

‘એ યાર, એક વાર બસ મારી આંખોમાં જો;
જાણે અરીસામાં જોતી હો એમ એક વાર તારા નમણા ચહેરાની
મંજરી મને બતાડ;
અઘરા કોયડાનો ઉકેલ જરા બોલી દે,
ખળખળ વહેતા જળની મધુર મુસ્કાન જેમ.’
-- અઘરા કોયડાનો એ જ ઉકેલ. આખિર ઈસ દર્દ કી દવા યે હૈં.

એ અલૌકિક સમયે, પણ આ જ લોકમાં, ‘કિશોરી-સ્નેહ-કિશોર’ બસ એટલું થાય તો, એ કિશોર અને એ કવિ બંને એકી અવાજે કહી શકે છે :
‘બિલકુલ એ જ પળે આકાશ પરથી પડદો ખસી જાય છે, ઝરમર વરસાદ શરૂ થાય છે.’

કલકત્તાના એ ઝરમરિયા વરસાદમાં ભીંજાતા આપણે સહુ પણ, ચર્ચ અને દુકાન-વાળી ઠાલી વાતોને બાજુ મૂકીને, આ અનોખા કાવ્યની છેલ્લી પંક્તિઓ માણીએ :

‘લોકો શાંતિ અને નિરાંતનો અનુભવ કરતા કરતા
કોઈ ફિલમ કે ફૂટબોલની મેચ જોવા નીકળી પડે છે.
ટ્રાફિક-જામ ખૂલી જાય છે – સાઈકલો સાથે ટેમ્પો,
મોટરકારો સાથે ઓટોરિક્શાઓ સહુ સાથસાથે દોટો મૂકે છે
પોતપોતાના ઘર તરફ જવા શાંતિથી.’

અને છેલ્લે, જેમ કાલિદાસ ‘મેઘદૂત’માં મેઘને કહી શક્યા છે, ‘મા ભૂયસ્ત્વં ક્ષણમપિ પુનઃ વિદ્યુતામ્ વિપ્રયોગઃ’ (‘પળભર પણ, મેઘ, તારો વીજળીથી વિયોગ ન થજો’) એમ સુનીલ ગંગોપાધ્યાય આ નાનકડી પણ પ્રેમમાં પડી જવાય એવી કવિતાને અંતે કહે છે :

‘કોઈક પોતાના હોઠ ઉપર સિગારેટ રમાડતો જરા કહે છે :
“જીવતા હોવું એ કંઈ બૂરી ચીજ નથી”!’

સમા, વડોદરા
૨૭ માર્ચ, ૨૦૧૯

